

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Epicurus neemt stelling in een debat dat in de Griekse stadstaten wordt gevoerd.

- 3p **2** Licht dit toe door aan te geven:
- welk debat dat is en
 - (met een verwijzing naar de bron) welke opvatting Epicurus binnen dit debat heeft.

In 188 voor Christus sloten de Romeinen de Vrede van Apamea met Antiochus III van het Seleucidische Rijk (in het Midden-Oosten). Een aantal bepalingen uit deze vrede zijn:

Antiochus moest:

- 1 zijn leger terugtrekken uit Europa
- 2 al zijn olifanten aan de Romeinen geven en
- 3 zijn vloot terugbrengen tot twaalf oorlogsschepen.

Deze Vrede van Apamea maakte deel uit van een ontwikkeling in die tijd.

- 2p **3** Leg met een bepaling van de vrede uit welke ontwikkeling dat was.

Gebruik bron 2.

In deze drie bronfragmenten kun je de verschuiving zien in de arbeidsverhoudingen in de landbouw van de laat-Romeinse tijd naar de vroege middeleeuwen.

- 3p **4** Noem die verschuiving en verklaar deze vanuit een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen.

Prehistorie en oudheid

bron 1

In de derde eeuw voor Christus schrijft de filosoof Epicurus een brief aan een van zijn leerlingen over kosmologische verschijnselen. Over de onregelmatige manier waarop sommige sterren bewegen schrijft hij:

Deze effecten aan één bepaalde oorzaak toeschrijven, terwijl de feiten verschillende oorzaken aanduiden, is waanzin en een merkwaardige tegenstrijdigheid. Toch wordt dit gedaan door aanhangers van zinloze sterrenkunde, die verklaringen zonder betekenis aan de sterren koppelen, telkens als zij de goden met zware taken willen opzadelen.

Dat bepaalde sterren waarneembaar achterblijven bij andere sterren zou kunnen komen doordat zij langzamer voortbewegen, hoewel zij dezelfde baan doorlopen als de andere. Of het zou ook kunnen ontstaan doordat sommige sterren over een grotere en andere over een kleinere afstand bewegen, terwijl ze dezelfde omwenteling maken. Maar met stelligheid een enkelvoudige verklaring geven voor deze verschijnselen door dit toe te schrijven aan wonderen, is de massa zand in de ogen strooien.

bron 2

In de *Codex Justinianus*, een verzameling Romeinse wetten, staan de volgende wetten over grondbezit en pachters:

Wet uit het jaar 357 van de Romeinse keizer Constantius II:

Indien iemand een stuk grond mocht willen verkopen of schenken, dan kan hij niet door een private afspraak de pachters voor zichzelf behouden om deze naar andere plaatsen over te brengen. Want personen die de pachters namelijk nuttig vinden, moeten deze pachters óf met de stukken grond voor zichzelf houden óf op de grond die in andere handen overgaat achterlaten, zodat zij anderen van nut zullen zijn.

Wet van de Romeinse keizers Valentinianus I, Valens en Gratianus, tussen 367 en 375:

Evenals de aan hun geboortegrond gebonden pachters zal men de op het land werkzame en geregistreerde slaven hoe dan ook niet zonder hun land mogen verkopen.

Wet uit het jaar 530 van keizer Justinianus:

Indien iemand uit een slaaf en een gebonden pachtster, of uit een slavin en een gebonden pachter ter wereld mocht zijn gebracht, moet hij de schoot van de moeder volgen en zodanige positie hebben als ook zijn moeder had, of zij nu slavin of gebonden pachtster was (...). Welk verschil immers zal men tussen slaven en gebonden pachters aanwezig achten, terwijl elk van beiden geplaatst is onder de macht van zijn meester en deze de slaaf met diens toegewezen vermogen kan vrijlaten en de gebonden pachter met diens land uit zijn eigendom kan verwijderen?

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.